

This article was downloaded by: [University of Glasgow]

On: 05 October 2014, At: 07:36

Publisher: Taylor & Francis

Informa Ltd Registered in England and Wales Registered Number:
1072954 Registered office: Mortimer House, 37-41 Mortimer Street,
London W1T 3JH, UK

Geologiska Föreningen i Stockholm Förhandlingar

Publication details, including instructions
for authors and subscription information:

<http://www.tandfonline.com/loi/sgff19>

Sällsamma händelser i Sverige med Finland åren 1794-1801 och i Sverige åren 1821-1859 ur uppgifter af prästerskapet antecknade af

Elis Sidenbladh

Published online: 06 Jan 2010.

To cite this article: Elis Sidenbladh (1909) Sällsamma händelser i Sverige med Finland åren 1794-1801 och i Sverige åren 1821-1859 ur uppgifter af prästerskapet antecknade af, Geologiska Föreningen i Stockholm Förhandlingar, 31:2, 119-123, DOI: [10.1080/11035890909448137](https://doi.org/10.1080/11035890909448137)

To link to this article: <http://dx.doi.org/10.1080/11035890909448137>

PLEASE SCROLL DOWN FOR ARTICLE

Taylor & Francis makes every effort to ensure the accuracy of all the information (the "Content") contained in the publications on our platform. However, Taylor & Francis, our agents, and our licensors make no representations or warranties whatsoever as to the accuracy, completeness, or suitability for any purpose of the Content. Any opinions and views expressed in this publication are the opinions and views of the authors, and are not the views of or endorsed by Taylor & Francis. The accuracy of the Content should not be relied

upon and should be independently verified with primary sources of information. Taylor and Francis shall not be liable for any losses, actions, claims, proceedings, demands, costs, expenses, damages, and other liabilities whatsoever or howsoever caused arising directly or indirectly in connection with, in relation to or arising out of the use of the Content.

This article may be used for research, teaching, and private study purposes. Any substantial or systematic reproduction, redistribution, reselling, loan, sub-licensing, systematic supply, or distribution in any form to anyone is expressly forbidden. Terms & Conditions of access and use can be found at <http://www.tandfonline.com/page/terms-and-conditions>

Sällsamma händelser i Sverige med Finland åren 1794—1801 och i Sverige åren 1821—1859 ur uppgifter af prästerskapet antecknade af ELIS SIDENBLADH. 163 sidor. Stockholm 1908. — (I anslutning härtill meddelas i efterföljande anmälan en del från andra källor hämtade kompletterande data).

Detta arbete utgör en sammanställning af naturtilldragelser af allehanda slag, om hvilka, enligt bestämmelse i kyrkolagen af år 1686, anteckningar skulle ske i kyrkböckerna och sedan meddelande lämnas af kyrkoherdarna vid afgifvande af de årliga befolkningsstatistiska uppgifterna. Å sista sidan i det äldre formuläret härför finnes upptagen en så lydande föreskrift:

»Här antecknas af pastor *hvad sällsamt i församlingen sig tilldragit hafver*, bestående af ens eller annans synnerligen gode eller onde bedrift, eller ock thet som utom naturens ordentlige skickelse i elementerne eller på qvickt eller död't sig ter och visar, som värdt är att uppteckna.»

Ur de i Kungl. Statistiska Centralbyrån förvarade primäruppgifterna, hvilka aldrig förrän nu varit föremål för någon bearbetning och långt mindre blifvit offentliggjorda, har SIDENBLADH utdragit det mest anmärkningsvärda och sammanfattat detta under följande rubriker: A. Företeelser hos människor. B. Företeelser hos djur. C. Företeelser hos växter. D. Företeelser hos jorden samt i jord- och vattenytan. E. Företeelser i atmosfären. Af denna sammanställning refereras i det följande afdelningarna D och E.

Jordskalf. Från åren 1750—1801 och 1821—1859 finnas 153 anteckningar om jordskalf i Sverige och 13 i Finland. Dessa referera sig till 115 särskilda skalf inom Sverige och 12 inom Finland.

Den starka jordbäfning, som den 1 november 1755 förhärjade Lissabon, sträckte äfven sina verkningar till Sverige. Särskildt innehålla berättelserna meddelanden om rörelser i vattnet. Så heter det från Göteborgs och Bohus län: »En stark jordbäfning förmärktes uti några sjöar i Bohuslän och uti Trollhätteström, där pålarna utur elfvebotten deraf upprektes». Från Älfsborgs län inberättas: »Den 1 november förspordes vid middagstiden vid ett stilla väder en så häftig rörelse i vattnet i Göta elf ofvan och näst nedan om Trollhättan, att det fräste högt i vädret och alla sågbockar, som voro inom bommen, hoppade upp och neder, och de andre, som vore med starka pålar fäste vid landet, blefvo lösrfine.» Den ovanliga rörelsen i vattnet förmärkes äfven i strömmen vid Solveden ungefär 1 mil från

Alingsås. Lindriga jordskakningar förmärktes också flerstädes inom Alingsås' prosteri samt äfven i Åslefs kontrakt af Skaraborgs län.

Från flera ställen inom Värmland meddelas likaledes om mer eller mindre starka rörelser i vattnet. Båtar, som lågo uppdragna i land vid Östervallsskogs kyrka, rycktes ut af det stigande vattnet.

Dalälven kom äfven i svallning. Vid Torsångs kyrka kastades vattnet 5 till 6 alnar långt uppåt land och föll med lika hast och häftighet åter tillbaka¹⁾

Äfven från Luleå och andra ställen i Norrbottens län meddelas om »ett starkt dundrande i luften, såsom af ett starkt tordön eller vattenfall».

Natten mellan den 21 och 22 december 1759 gick ett mycket starkt jordskalf öfver södra och mellersta Sverige. Om detta föreliggande i de insända uppgifterna talrika meddelanden från Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älfsborgs, Skaraborgs, Örebro, Värmlands, Västmanlands och Kopparbergs län samt äfven från Åbo, Björneborgs, Nylands och Tavastehus län i Finland.

Denna jordbäfvning, som äfven kändes i Stockholm, är enligt allt att döma den starkaste, som i historisk tid träffat Sverige. Utom till Norge och Danmark sträckte sig densamma äfven till Tyskland, Nederländerna och Frankrike. Mera utförliga uppgifter och beskrifningar härom återfinnas i ofvan citerade arbete af KJELLÉN. I styrka måter den sig för öfrigt närmast med jordskalfven den 13 april 1851 och den 23 oktober 1904.²⁾ Det kan förtjäna omnämnas, att inom Värmland jordskalf iakttogos äfven åren 1756 (Stafnäs) och 1758 (Köln eller Köla socken invid norska gränsen), hvilka kunna antagas vara »förskalf» till 1759 års stora skakning.

Från Värmland, Västergötland, Dalsland, Bohuslän och Halland o. s. v. föreliggande vidare meddelanden om ganska täta jordskalf under senare hälften af 1700- och förra hälften af 1800-talet. Bland dessa förtjänar särskildt att påminnas om 1823 års skalf den 24 november, hvilket var starkast i Värmland och för öfrigt gick öfver Dalarne, Västmanland, Upland, Södermanland, Stockholm, Östergötland, Västergötland samt sträckte sig öfver större delar af Norge, såsom Kristiania, Akershus, Drammen, Hedemarken o. s. v. BERZELIUS har härom meddelat i K. Vet. Akademiens årsberättelse för 1823, sid. 283—286.

Mellan 1775 och 1801 mäla de föreliggande annalerna om mycket talrika skalf i Vänerens omgifningar, mest från Skara stift och från Värmland.

Såsom ofvan omförmälts, träffades västra Sverige den 13 april 1851 af ett jordskalf, hvilket till såväl utsträckning som styrka var ganska betydande. Om detta föreliggande endast några få meddelanden

¹⁾ Detta fenomen liksom rörelserna i Värmlandssjöarna och Göta älf m. m. omnämnes af R. KJELLÉN i hans *Meddelanden om jordstötter i Sverige före 1846* (G. F. F. 25: 129). K. meddelar äfven om liknande rörelse i Ångermanälven samt om svallning i hafvet utanför Hallands kust.

²⁾ E. SVEDMARK. Jordbävningen den 23 oktober 1904. G. F. F. 26: 456.

från Göteborgs och Bohus län samt från Älfsborgs län. Från Kulings prosteri i sistnämnda län heter det emellertid: »Den jordstöt, som den 13 april förmärktes i flera trakter af rikets vestliga del, kändes äfven här i orten ganska starkt.» Detta meddelande tyder på den stora utbredningen, som äfven bekräftas af det af A. ERDMANN insamlade materialet.¹⁾ Som bevis på jordskalfvets styrka förtjänar från sistnämnda samling ett meddelande från Lysekil att anföras. Först hördes ett oranligt buller, liknande ett häftigt och tungt körande på stengata, hvilket varade några sekunder. Därpå följde ett underjordiskt buller med en knall liksom ett nära åskslag eller ett skott från en kanon af grof kaliber. Jorden darrade, så att husen skakade, takpannor föllo af taken o. s. v. Efter den svåraste stöten märktes länge en dallring. På hafvet var skakningen äfven starkt. Ombord på fartygen kändes det, som om de stött på grund.

Förflytta vi oss till *norra* delen af Sverige, så möta vi äfven därifrån talrika meddelanden om jordskakningar. Redan 1751 och 1752 omnämnas jordskalf i Norrbottens (Piteå och Öfverkalix) och Västerorrlands län (Sollefteå, Långsele och Helgoms socknar) och 1755 från Västerbotten (Umeå och Löfånger). Äfven från Gäfleborgs län komma tidigt likartade meddelanden. Inom Norrland försiggå skakningar under det följande århundradet icke så sällsynt. Så äfven på den motliggande finska sidan. 1788 meddelas om ett stort jordskalf i Luleå och 1794 om ett likartadt i Lempelä inom Åbo stift. Som icke några uppgifter finnas mellan åren 1802 och 1820, saknas meddelande om ett ansenligt skalf, som inträffade sistnämnda år och sträckte sig öfver Torneå, Västerbotten och ned till Kristiania. Äfven i Stockholm kändes detsamma och har sålunda haft en anmärkningsvärdt stor utbredning (KJELLEN).

Efter 1820 föreligga endast några få uppgifter från Norrland. 1835 hördes i Stensele, Västerbottens län, vid molnfri himmel en stark knall liknande ett åskslag, hvarpå ett häftigt jordskalf följde. Inom Hälsingland förekomma jordskalf 1838, 1848, 1852 och 1859. Såsom ERDMANN angifver, var 1848 års skalf af stark natur och iaktogs i Härnösand med omgifningar samt i Hudiksvall. Ett af E. upptaget starkt skalf den 11 dec. 1857 i Medelpad och Härnösand återfinnes ej bland »sällsamma händelser», såsom också är förhållandet med en d. 24 april i Hudiksvall iakttagen jordstöt.

Efter 1859 blifva underrättelserna om jordskalf i Norrland talrikare. ERDMANN anför sådana från 1861 och 1862 i Kalix, 1863 i Skellefteå och Umeå med omgifningar, 1864 i Anundsjö och angränsande socknar i Ångermanland, 1866 i Söderhamn, Sollefteå samt i Jämtland och Dalarne på flera ställen,²⁾ januari 1869 i Luleå och i mars i Gäfle med omgifningar.

Af ännu senare norrländska jordskalf förtjänar slutligen att ihågkommas det, som inträffade midsommarafton år 1882, då detta enligt

¹⁾ E. ERDMANN. Uppgifter om jordskalf i Sverige åren 1846—1869. G. F. F. VI: 753.

²⁾ Från Dalarne föreligga rätt talrika jordskalfsiakttagelser i både SIDENBLADHS och andras sammanfattningar.

de inkomma uppgifterna otvifvelaktigt var det starkaste, som på år-hundraden träffat Norrland. Det utbredde sig å ömse sidor om Bott-niska viken till Uleåborg och Brahestad på finska sidan och långt nedåt Västerbotten på den svenska.

Till sist bör erinras om, att äfven *sydliga* Sverige har sina icke allt för sällan återkommande jordskalf, speciellt Skåne, Halland samt angränsande trakter af Småland. Redan från år 1691 hafva vi, enligt KJELLÉN, intressanta meddelanden om ett ovanligt starkt skalf inom Göinge härad af Kristianstads län. SIDENBLADH omnämner jordskalf i Halland åren 1751, 1755, 1766, 1769. Den stora jord-bäfvningen 1759 sträckte sig äfven öfver Skåne, Halland och Blekinge. Sedan synes ett längre upphåll hafva inträdt,¹⁾ ty först år 1828 talas om en obetydlig jordskakning inom Halland, hvarefter slutligen år 1855 omförmäles ett jordskalf i Varberg och trakten däromkring.

Ända till 1860-talet synes Skåne hafva iakttagit en anmärk-värd hundraårig seismisk hvila, men därefter kommer den seismiska verksamheten åter i gång. Spänningarna inom berggrunden lösa ut sig i jordskalf, några med jämförelsevis stark intensitet tydande på större kraftyttringar. År 1860 kom den första ansatsen med darr-ningar och starka underjordiska dån i Kristianstad och trakten där-omkring (ERDMANN). Redan följande år i december kändes en gan-ska betydlig jordstöt i Gunnared och på andra ställen nära Stehag i mellersta Skåne. Äfven 1862 förmärktes skalf i både Skåne och Ble-kinge. Den seismiska kraften var sålunda under dessa tre år i verk-samhet inom skilda delar af området. Sedan omförmäler ERDMANN en lokal jordstöt i Trelleborg d. 19 juli 1869, hvarefter följa ett par enstaka från 1882, 1886 och 1888 (O. GUMELIUS). Men efter en 30-årig hvila inträffade åter den 22 april 1894 ett af de för Skåne karakteristiska jordskalfven, som följa de starkt utpräglade i NW—SO gående förkastningslinjerna. De första och starkaste stötarna träffade silurbildningarna i trakten af Löfvestad, SW om Andrarum (E. SVED-MARK).

Näst efter jordskalfven upptagas i förteckningen »förändringar i jord- och vattenytan, öfversvämningar». Först meddelas om två *jord-fall* i Södermanland år 1756 och om ett i Östergötland år 1833, hvilket upprepades på samma ställe 10 år därefter. Vidare redogöres för höjningar och sänkningar i vattenståndet i haf, sjöar och ström-mar, däribland det bekanta fenomenet, att strömmar genom upp-dämning af isen stanna i sitt lopp, hvilket är en ofta förekommande före-teelse i Motala ström och äfven någon gång inträffar i Emån m. fl.

Om *flottholmar* föreligga underrättelser från sjöarna Bolmen, Ralången och Nimmern.

I afdelningen E intagas slutligen uppgifter om meteoror, kometer,

¹⁾ KJELLÉN anför dock jordskalf i Halland åren 1779, 1784, 1786 och 1788.

regnbågar, vädarsolar, norrsken, ljusfenomen, hägring, åska, hagel, oväder, orkaner, skydrag samt solrök.

E. SVEDMARK.

CARL FREDR. KOLDERUP: *Jordskjælv i Norge i 1907*. Bergens Museums Aarbog 1908.

År 1907 iakttogos i Norge 26 jordskalf, af hvilka 5 hade en större utbredning. Västra delen af Norge visade under året den största seismicitet, då här inträffade icke mindre än 17 skalf. På östra sidan förnummos 5 och i norr 4.

Den seismiska oro inom västra Sverige och sydöstra Norge, som nådde sin höjdpunkt vid det stora jordskalvet den 23 oktober 1904, gaf sig som bekant icke så snart till ro, utan fortsatte med starkare och svagare ansatser ännu mer än ett år. Det sista anmärkta skalfvet år 1905 är nämligen af den 7 november. Under år 1906 var det lugnt, men i början af 1907 kom åter en starkare skakning på ömse sidor om riksgränsen. KOLDERUPS redogörelse för den seismiska verksamheten inom Norge under detta år inledes med omnämnande af detta jordskalf.

Den 10 januari kl. 1^t31^m gick ett mera betydande skalf öfver en stor del af sydöstra Norge med utsträckning åt söder till Kragerö och Jomfruland och åt norr till Stange och Elverum i Hedemarkens amt. Skakningen var starkast i Akershus amt samt angränsande delar af Hedemarkens och Smaalenenes amt och nådde här på flera ställen styrkan VI enligt ROSSI-FORÉLS skala. Mindre skakningar, som synas stå i nära sammanhang med denna, inträffade kl. 5 på morgonen i Aamot (Modum) och kl. 7 i Eidsvold. På morgonen dagen förut hade iakttagits en svag stöt vid Frogner nära Kristiania.

Från Sverige föreligger likaledes ett icke obetydligt antal meddelanden om samma jordskalf. Särskildt från Värmland hafva underrättelser ingått. Så förmäles t. ex. från Kyrkåsens gård i Lekvattnets socken på gränsen mot Norge om ett starkt jordskalf med åtföljande dån. Vidare från Ekshärads och Gunnarskogs socknar, från Sefle station i By socken med flera ställen. Äfven till Grythyttedalen i Örebro län sträckte sig skalfvet. Från Dalsland och Bohuslän meddelas likaledes härom. Det sydligaste ställe, på hvilket det iakttagits, synes hafva varit Stala på södra sidan af Orust.

Den 14 januari på e. m. iakttogos ett jordskalf inom sträckningen Bodö—Öksendalen (Nordmøre). Rörelseriktningen, som hufvudsakligen var W—O eller parallellt med Saltenfjordens yttre del, faller i det stora hela tillsammans med det skakade områdets tektoniska linjer. Styrkan var IV—VI (R. F.) Äfven den 27 januari inträffade ett